Åtgärdsplanering med lokalt deltagande

– ett pilotprojekt i Värmdö kommun

RAPPORT 1/2025

Östersjöcentrum

Stockholms universitet

Innehåll

3 Sammanfattning
4 Inledning
6 Metod
8 Etiska överväganden
9 Resultat del 1: Problem, åtgärder och framtida behov
13 Resultat del 2: Enkät och intervjuer
18 Avslutande reflektioner och fortsatt arbete
20 Referenser
21 Bilaga 1: Frågeformulär
22 Bilaga 2: Intervjuguide

Rapporten är framtagen inom projektet Ekosystembaserad havsförvaltning (EBHF) Stockholms skärgård som startades av Havs- och vattenmyndigheten 2021 och som drivs av Länsstyrelsen Stockholm.

Författare: Charles Westerberg och Michael Gilek, Södertörns högskola
Linda Kumblad och Sofia A. Wikström, Stockholms universitet
Madeleine Prutzer, Göteborgs universitet och Havsmiljöinstitutet

Omslagsfoto: Roland Lundgren/Mostphotos
Layout: Stockholms universitets Östersjöcentrum
Publicering: December 2025

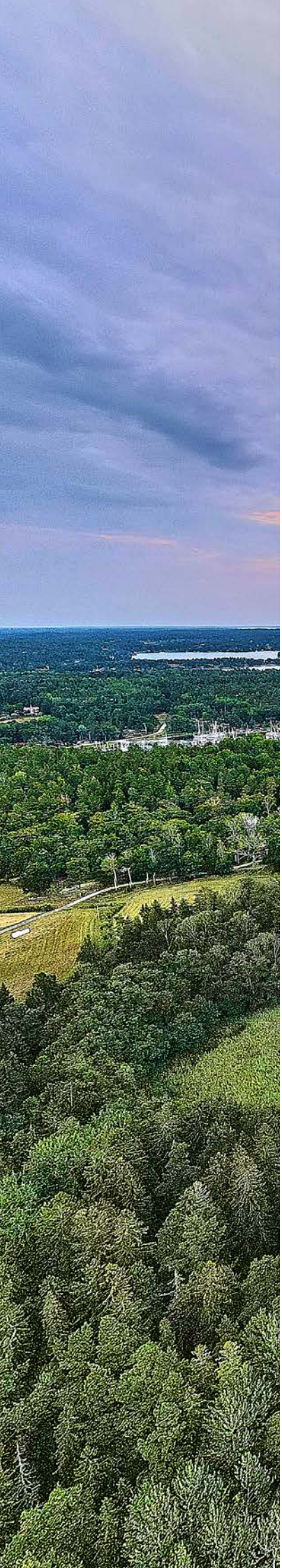

Sammanfattning

Under våren 2025 genomfördes ett pilotprojekt där deltagande-GIS testades som metod för att stärka lokalt förankrat åtgärdsarbete för kust- och havsmiljöer inom ramen för samverkansprojektet Ekosystembaserad havsförvaltning – Stockholms skärgård. Syftet var dels att samla in lokal kunskap om miljöproblem och möjliga åtgärder, dels att skapa ett forum för dialog mellan kommunen, länsstyrelsen och lokala aktörer. En workshop genomfördes i Gustavsberg den 2 april 2025 med 27 deltagare, främst representanter för samfällighets- och vägföreningar samt lokala föreningar. Arbetet organiserades i gruppdiskussioner där deltagarna markerade platser på karta och beskrev problem, möjliga lösningar, behov för att komma vidare samt relevanta aktörer. Efter workshopen genomfördes en enkätundersökning och intervjuer med deltagare och arrangörer för att utvärdera processen.

Totalt identifierades 55 platser med miljöproblem och/eller åtgärdsbehov, framför allt kopplade till föroreningar, övergödning, försämrade fiskbestånd, igenväxning av vattenmiljöer samt habitatförändringar. Förslagen på åtgärder omfattade bland annat våtmarksrestaurering, dagvattenåtgärder, förbättrade vandringsvägar för fisk, sanering och olika former av naturvård. För att kunna gå vidare lyftes återkommande behov av ekonomiskt stöd, kunskap och rådgivning samt stärkt samverkan mellan kommun, länsstyrelse, fastighetsägare och föreningar. Enkäten och intervjuerna visar att workshopen upplevdes som meningsfull, gav ny kunskap om ekologiska samband och inspirerade till fortsatt arbete. Den bidrog också till nya kontakter mellan lokala aktörer och myndigheter, och flera samfälligheter har efteråt tagit initiativ till vidare dialog om åtgärder. Samtidigt identifierades utvecklingsbehov, bland annat bättre återkoppling efter workshopen till dem som deltagit och ökat praktiskt stöd till lokala aktörer.

GIS-datan från workshopen har integrerats i Värmdö kommuns interaktiva åtgärdskarta och utgör ett underlag för fortsatt åtgärdsplanering. Erfarenheterna används även i det fortsatta arbetet med ekosystembaserad havsförvaltning i Stockholms skärgård.

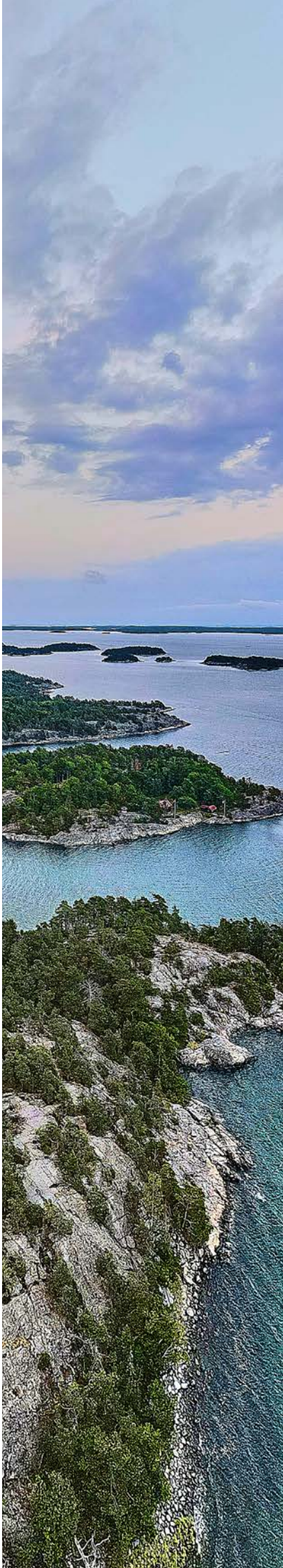

Inledning

Sedan 2021 har Länsstyrelsen i Stockholm lett ett samverkansprojekt för regional ekosystembaserad havsförvaltning i Stockholms skärgård (Ekosystembaserad havsförvaltning – Stockholms skärgård). Stockholms län är en tätbefolkad tillväxtregion, vilket skapar ett högt exploateringstryck på skärgårdens kustmiljöer, ett högt besökstryck och omfattande fritidsfiske och en omfattande påverkan på vattenmiljön från bebyggelse och verksamheter på land. Samtidigt påverkas skärgården även av den storskaliga övergödningen i öppna Östersjön, kommersiellt fiske utanför kusten och globala klimatförändringar. Resultatet av den samlade påverkan syns bland annat genom försämring och förlust av viktiga livsmiljöer för djur och växter, förändrade födovävar med brist på stora rovfiskar och försämrade möjligheter för människor att nyttja kust- och havsmiljöerna. Målet med samverkansprojektet är att samla intressenter för att gemensamt arbeta för en bättre havsmiljö i länet och för ett långsiktigt hållbart nyttjande av kusten och havet.

En viktig pusselbit i arbetet för en bättre havsmiljö är lokalt åtgärdsarbete för att minska belastningar på havet, återställa förstörda livsmiljöer och skapa goda livsförutsättningar för kust- och havslevande arter. Det kan handla om att minska utsläpp av näring och miljögifter och att åtgärda historiska utsläpp, att återskapa kustnära våtmarker och vandringsvägar för fisk mellan kust och sötvatten, att på olika sätt gynna rovfiskar som abborre och gädda och att återställa grunda, vågskyddade mjukbottnar med rik bottenvegetation. Det sker redan ett visst åtgärdsarbete för kust- och havsmiljöer i Stockholms skärgård, men samverkansprojektet har identifierat att det finns ett stort behov av ett mer omfattande och mer effektivt lokalt åtgärdsarbete. För att möta det behovet bildades arbetsgruppen Effektiv åtgärdsförankring inom projektet, med deltagare från länsstyrelsen i Stockholm, flera kommuner i Stockholms skärgård, ett antal personer och organisationer som arbetar med åtgärder i kustområdet, samt forskare från Stockholms universitet.

Några av de hinder för åtgärdsarbete som arbetsgruppen identifierat är bristande resurser och bristande engagemang från centrala aktörer som behöver vara inkluderade. Åtgärdsprojekt kan bromsas av motstånd och skepsis hos lokala aktörer, exempelvis fastighets- och fiskerättsägare, men också av att lokala aktörer saknar kunskap om vad som kan och behöver göras för att förbättra miljön. Således finns ett behov av att involvera och få med sig flera intressenter i åtgärdsarbete, exempelvis genom att olika aktörer möts och samverkar kring mål och åtgärdsplanering.

Det finns ett starkt vetenskapligt stöd för att sociala dimensioner är avgörande för resultatet och acceptansen av bevarande- och restaureringsåtgärder (ex. Abelson et al., 2016; Tedesco et al., 2023; Westerberg et al., 2025). Forskning visar att det ofta är svårt att lyckas om behov och önskemål hos dem som nyttjar ekosystemet ignoreras. När sociala och ekonomiska aspekter vävs in tillsammans med ekologiska mål ökar både motivationen och förutsättningarna för att åtgärder ska upprätthållas och kunna skalas upp. Detta är i linje med ekosystemansatsen och FN:s globala mål för biologisk mångfald, där naturens bidrag till människors välbefinnande framhålls som en central del i förvaltningen av ekosystem.

Stockholms län är en tätbefolkad tillväxtregion, vilket skapar ett högt exploaterings- och besökstryck på skärgårdens kustmiljöer.

Deltagande-GIS (participatory mapping) är en metod där lokala aktörer tillsammans med forskare eller praktiker använder sin samlade kunskap för att skapa kartor som representerar viktiga områden, exempelvis kopplade till naturresurser, rekreation eller kulturella värden. Metoden erbjuder en plattform där lokala perspektiv kan identifieras och kopplas till geografiska platser, vilket kan underlätta integration av erfarenhetsbaserad kunskap i planering och beslutsfattande. När den används i ett tidigt skede kan deltagande-GIS ge viktig information om hur människor använder och värderar en miljö, deras förväntningar på förändringar samt vilka konsekvenser olika åtgärder kan få för deras vardag. På så sätt kan metoden bidra till att justera åtgärdsstrategier så att de blir mer relevanta och bättre förankrade lokalt, vilket ligger i linje med projektets ambition att stärka lokal förankring och engagemang i kust- och havsförvaltningen.

Deltagande-GIS har tidigare testats i det regionala samverkansprojektet 8+fjordar i Bohuslän, som utvecklades för att hantera minskande fiskbestånd och en försämrad havsmiljö. Projektet initierades efter återkommande klagomål från lokala intressenter och resulterade i ett antal miljöåtgärder. Efterhand var en central del att samla en bred grupp aktörer – kommuner, myndigheter, akademi, näringsliv, organisationer och allmänhet – för att förbättra sektorsövergripande samordning och minska intressekonflikter (Bryhn et al., 2017). Genom arbetet i projektet EBHF utvecklades återigen arbetet i 8+fjordar med att involvera allmänhet och föreningslivet i högre grad från att under en tid ha varit mer tjänstemannadrivet. Dialogmöten genomfördes på tre geografiskt skilda platser med lokalt engagerade personer i havsrelaterade frågor samt representanter från berörda myndigheter. Deltagarna identifierade betydelsefulla platser i landskapet, deras olika värden samt områden med miljöpåverkan, vilka dokumenterades i realtid under mötet. Materialet visualiserades direkt under mötena och låg till grund för avslutande dialoger. Därefter vidareutvecklades GIS-skikten för att stödja kommunernas planering och 8+fjordars åtgärdsarbete. Erfarenheterna från 8+fjordar visar på potentialen i att använda kartbaserade verktyg för att stödja dialog och gemensamt beslutsfattande.

Mot denna bakgrund arrangerades en workshop i Värmdö kommun våren 2025, där lokala fastighetsägare samt föreningar deltog i en kartläggningsövning med hjälp av deltagande-GIS. Syftet var att samla in lokala kunskaper om miljöproblem och möjliga åtgärder samt att skapa en arena för dialog och samarbete mellan kommunen och lokala aktörer. Studien analyserar både resultaten från workshopen och metodens potential att bidra till att stärka lokalt förankrat åtgärdsarbete i kust- och havsmiljöer. En mer detaljerad beskrivning av workshopens upplägg och genomförande återfinns nedan i metodavsnittet.

Rapporten beskriver hur vi genomförde workshopen och samlade in utvärderingsdata (metod), ger en sammanställning av resultatet från deltagande-GIS (resultat del 1) och från analys av enkät- och intervjusvar från deltagare och arrangörer om workshopens planering, genomförande, resultat, möjligheter och utmaningar för fortsatt engagemang (resultat del 2). Rapporten avslutas med en reflektion över utvecklingsbehov för den testade metoden och rekommendationer för framtida inkluderande åtgärdsarbete.

Metod

Syftet med studien var att testa deltagande-GIS som verktyg för att stärka lokalt förankrat åtgärdsarbete i Värmdö kommun. För att uppnå detta genomfördes en workshop våren 2025, kompletterad med en enkät och intervjuer med deltagare och arrangörer.

Workshopen arrangerades av Värmdö kommun i samarbete med arbetsgruppen Effektiv åtgärdsförankring, inom ramen för projektet Ekosystembaserad havsförvaltning – Stockholms skärgård, samt forskare från Södertörns högskola, Stockholms universitet och Göteborgs universitet. Från arbetsgruppen deltog representanter från länsstyrelsen, Skärgårdsstiftelsen, organisationen Nämdö Green Archipelago samt WWF i planeringen och genomförandet av workshopen.

Planeringen genomfördes gemensamt av samtliga parter, medan Värmdö kommun ansvarade för inbjudningar och lokal samordning. Forskarna ansvarade för den övergripande metodutformningen, insamling och analys av data samt författandet av denna rapport.

Förberedelserna omfattade att identifiera relevanta deltagargrupper att bjuda in, ta fram kartunderlag och frågeformulär samt formulera en inkluderande inbjudan. Målet var att skapa en användardriven process där personer med olika bakgrund kunde bidra på likvärdiga villkor. En central ambition var att materialet skulle vara praktiskt användbart i kommunens fortsatta åtgärdsarbete.

Workshopen syftade till att samla markägare samt andra intressenter i Värmdö kommun för att gemensamt utveckla idéer och lösningar för att förbättra vattenmiljön i kust och skärgård. Mer specifikt ämnade den att:

- fånga upp deltagarnas kunskap om negativa miljöförändringar och platser som behöver förbättras,
- inspirera fastighetsägare och andra personer med rådighet att genomföra åtgärder,
- informera om pågående åtgärdsarbete och skapa kontaktytor för samarbete, samt
- identifiera hinder och möjliggöra för tidigare och framtida lokala åtgärdsarbeten av samfälligheter, lokala intressegrupper och markägare.

Det kortsiktiga målet var att ta fram en karta över kommunen som visar möjliga platser för miljöåtgärder, till exempel anläggning av våtmarker och skapande av gäddvåtmarker. På längre sikt var målet att workshopen skulle leda till flera åtgärdsprojekt i samarbete mellan markägare, kommunen och länsstyrelsen.

Ett ytterligare syfte var att utveckla metoden och erfarenheten av att arbeta med inkluderande åtgärdsarbete och deltagande-GIS på kommunal nivå i Stockholms län. För att analysera processen genomfördes därför en enkät direkt efter workshopen samt tio intervjuer med deltagare och arrangörer (tre arrangörer och sju deltagare). GIS-underlaget som togs fram under workshopen integrerades i kommunens och länsstyrelsens fortsatta åtgärdsarbete, med förhoppningen att det skulle leda till konkreta projekt.

Workshopen hölls i Gustavsberg den 2 april 2025 mellan kl. 18.00 och 20.00. Inbjudan skickades till markägare i Värmdö kommun samt till

Foto: Sofia Wikström

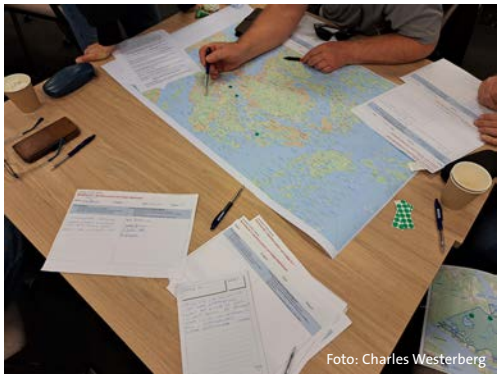
Foto: Charles Westerberg

Foto: Sofia Wikström

Under workshopen delades deltagarna in i grupper. Med hjälp av kartmaterialet identifierades platser där åtgärder behövs.

lokala föreningar engagerade i vattenvårdsfrågor. Dessutom bjöds personer med erfarenhet av lokalt åtgärdsarbete in från organisationerna Sportfiskarna och Initiativ Utö. Inbjudan spreds via e-post och lokala Facebook-grupper. Sammanlagt deltog 27 personer, främst från olika samfällighets- och vägföreningar, men även från Rotaryklubbar, sport- och fiskeklubbar, ett lokalt initiativ samt privat sektor (tabell 1).

Workshopen inleddes med korta presentationer, där Värmdö kommun beskrev sitt vattenvårdsarbete, en forskare från Stockholms universitet gav en faktabakgrund om behovet av åtgärder för kustens ekosystem och länsstyrelsen i Stockholm presenterade en rad exempel på lyckade vattenvårdsprojekt i Värmdö kommun.

Därefter arbetade deltagarna i åtta grupper, indelat utifrån var deltagarna bor eller är verksamma. Varje grupp satt vid ett separat bord, med en karta över hela Värmdö kommun (i A1-format) och i några fall även mera storskaliga detaljkartor av en del av kommunen. Vid varje bord fanns en samtalsledare som hjälpte till att fördela ordet och med att anteckna och förtydliga frågor när det behövdes.

Arbetet i grupperna skedde i två steg. I det första steget identifierades platser där det finns behov av och/eller möjlighet att genomföra en eller flera åtgärder. Varje plats markerades på kartan och deltagarna ombads beskriva:

- Vad är problemet – Vilka förändringar har du sett i din närmiljö? Vad tror du är orsaken till dessa förändringar? Saknas det kunskap? Vilka effekter har detta för människor, djur och växtliv?
- Lösningar på problemet och förslag på åtgärder – Vilka åtgärder tror du kan lösa eller förbättra situationen? Finns det redan någon som jobbar med detta? (Kommunen, markägare, organisationer?) Saknas det kunskap för att genomföra åtgärden? I så fall, vilken?

I det andra steget identifierades vad som behövs för att få till stånd åtgärder på de utpekade platserna. Deltagarna diskuterade inbördes och ombads att beskriva:

- Vad behövs för att komma vidare – Vilka möjligheter finns för att påbörja arbetet? (Stöd, samarbete, befintliga initiativ, verktyg, metoder…) Vilka hinder/risker finns? (Ekonomi, regler, samverkan, teknik…)
- Vilka aktörer och vilka resurser/finansiering behövs – Vem/vilka har rådighet och beslutsmakt för att genomföra åtgärden? Behövs det samverkan mellan markägare, kommun, länsstyrelse eller andra aktörer? Finansieringsstöd?

I båda stegen ombads deltagarna att fylla i alla svar i färdigtryckta formulär med frågorna (bilaga 1), med stöd av samtalsledaren vid bordet

Tabell 1. Deltagande aktörer vid workshopen, grupperade efter typ av representation.

Kategori	Antal	Exempel
Samfällighets-, tomt- och vägföreningar	17	Aspvik, Farsta Slottsvik, Kopparmora, Stenslätten, Fagerholm, Granen, Älvsala, Östervik, Östra Älvsala
Rotaryklubbar	4	Rotary Värmdö, Värmdö Skärgårds Rotaryklubb
Sport- och fiskeklubbar	3	Fågelviks sportfiskeklubb, Fiskeklubben Regnbågen, Sportfiskarna
Övriga föreningar	1	Initiativ Utö
Privat sektor/bostadsrättsförening	1	Skandiamäklarna Värmdö
Okänd/ej angiven	2	

om det behövdes. I det andra steget ställde vi även frågan om någon av gruppdeltagarna var intresserade av att engagera sig på något sätt i att få i gång åtgärdsarbete på en viss plats.

Under mötet ombads deltagarna svara på frågor genom det digitala verktyget Menti. Innan mötet skrev deltagarna ner sina förväntningar på workshopen samt den organisation eller intressegrupp de representerade. Mot slutet av mötet fick deltagarna beskriva med ett ord vad de tog med sig från kvällen. Övningen fungerade som ett stöd för att rama in samtalen och fånga deltagarnas upplevelser samt för att komplettera datainsamlingen.

Efter mötet samlades allt material in och fotodokumenterades. Koordinaterna för alla insamlade punkter lades in i GIS och sorterades därefter enligt problem och åtgärdstyp.

För att analysera processen skickade vi ut en enkät direkt efter workshopen, med påminnelse efter två dagar. 20 personer svarade på enkäten (svarsfrekvens 20/27 deltagare = 74%). För att få insikt i deltagarnas upplevese ställdes flera frågor med inspiration av Senecah (2004) som ämnar att bland annat undersöka huruvida deltagarna upplevde sig mötta med respekt och hur tillgängligt mötet var.

För att fånga upp mer detaljerad information kring åsikter och tankar genomfördes totalt tio intervjuer med deltagare och arrangörer (tre arrangörer och sju deltagare). Frågorna kretsade kring olika aspekter av workshopen och motivation för deltagande. Fullständig intervjuguide finns bifogad (bilaga 2). Intervjuerna transkriberades automatiskt med verktyget Amberscript och kontrollerades manuellt för att säkerställa korrekthet.

Foto: Sofia Wikström

Etiska överväganden

Alla deltagare informerades muntligt och skriftligt om syftet med studien, hur insamlade uppgifter skulle användas samt sina rättigheter enligt gällande dataskyddslagstiftning. Deltagande var frivilligt och samtycke inhämtades via en särskild blankett innan workshopen. Uppgifterna samlades in och behandlades av forskare från Södertörns högskola, Göteborgs universitet och Stockholms universitet och hanterades i enlighet med dataskyddsförordningen (GDPR). Svar och resultat har anonymiserats och kontaktuppgifter har inte delats vidare. Deltagarna hade rätt att när som helst återkalla sitt samtycke utan att ange skäl.

Resultat del 1: Problem, åtgärder och framtida behov

Den första delen av resultaten fokuserar på det material som samlades in under workshopen. Syftet var att fånga upp lokal kunskap om miljöproblem samt möjliga åtgärder genom deltagarnas markeringar på karta och tillhörande formulär. Vissa av dessa åtgärder är redan påbörjade, medan andra fortfarande befinner sig på idéstadiet. Kartläggningen ger en konkret bild av vilka frågor som engagerar lokala aktörer och fungerar som en gemensam utgångspunkt för fortsatt planering och prioritering.

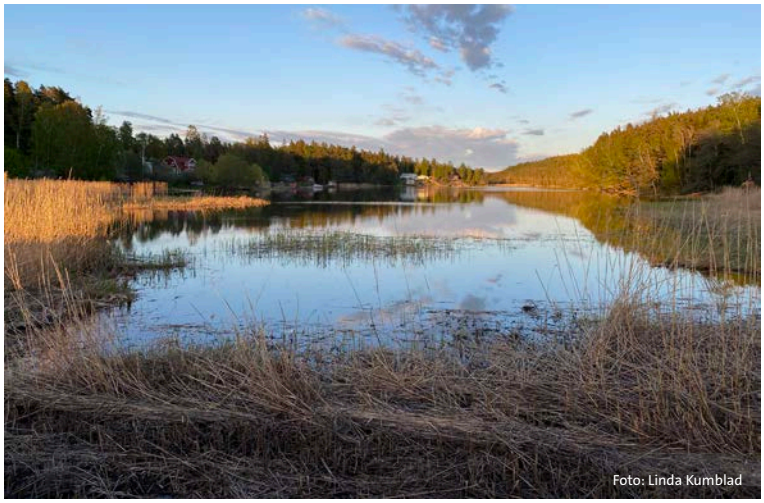

Långbroviken på Värmdö är en av vikarna som identifierades av deltagarna.

Identifierade miljöproblem

Totalt identifierades 55 platser med miljöproblem, föreslagna åtgärdsbehov eller bådadera. Platserna visas i figur 1, där varje punkt motsvarar en lokal iakttagelse av miljöpåverkan eller åtgärdspotential. Punkterna har kategoriserats utifrån den naturtyp som problemet eller åtgärden omfattar, dessa är: grundvatten (2), kustvatten (3), havsvik (19), sjö (7), vattendrag (5), våtmark (7) respektive landmiljö (5).

Minst ett miljöproblem beskrevs i anknytning till de flesta av platserna. Vanligast var olika former av föroreningar, kopplade till såväl historiska utsläpp som pågående läckage från dagvatten och tidigare tippområden. Både övergödning och miljögifter togs upp som problem. Flera deltagare beskrev exempelvis försämrad vattenkvalitet och bottensediment i Farstaviken i Gustavsberg, som upplevs som kraftigt belastad. Detta ligger i linje med tidigare bedömningar från kommunen och länsstyrelsen (Värmdö kommun, 2014; Wescon, 2024).

På nästan lika många platser beskrevs förändringar av arter eller ekosystem. Den vanligaste beskrivna förändringen var nedgång i fiskpopulationer både i havsvikar och i öppet kustvatten. Utöver det nämndes försvinnande eller minskande kräftbestånd i en sjö, kraftig algtillväxt i en sjö och en vik samt predation från säl och skarv på fisk och från mink på sjöfågel.

Även igenväxning av havsvikar, sjöar och våtmarker rapporterades från

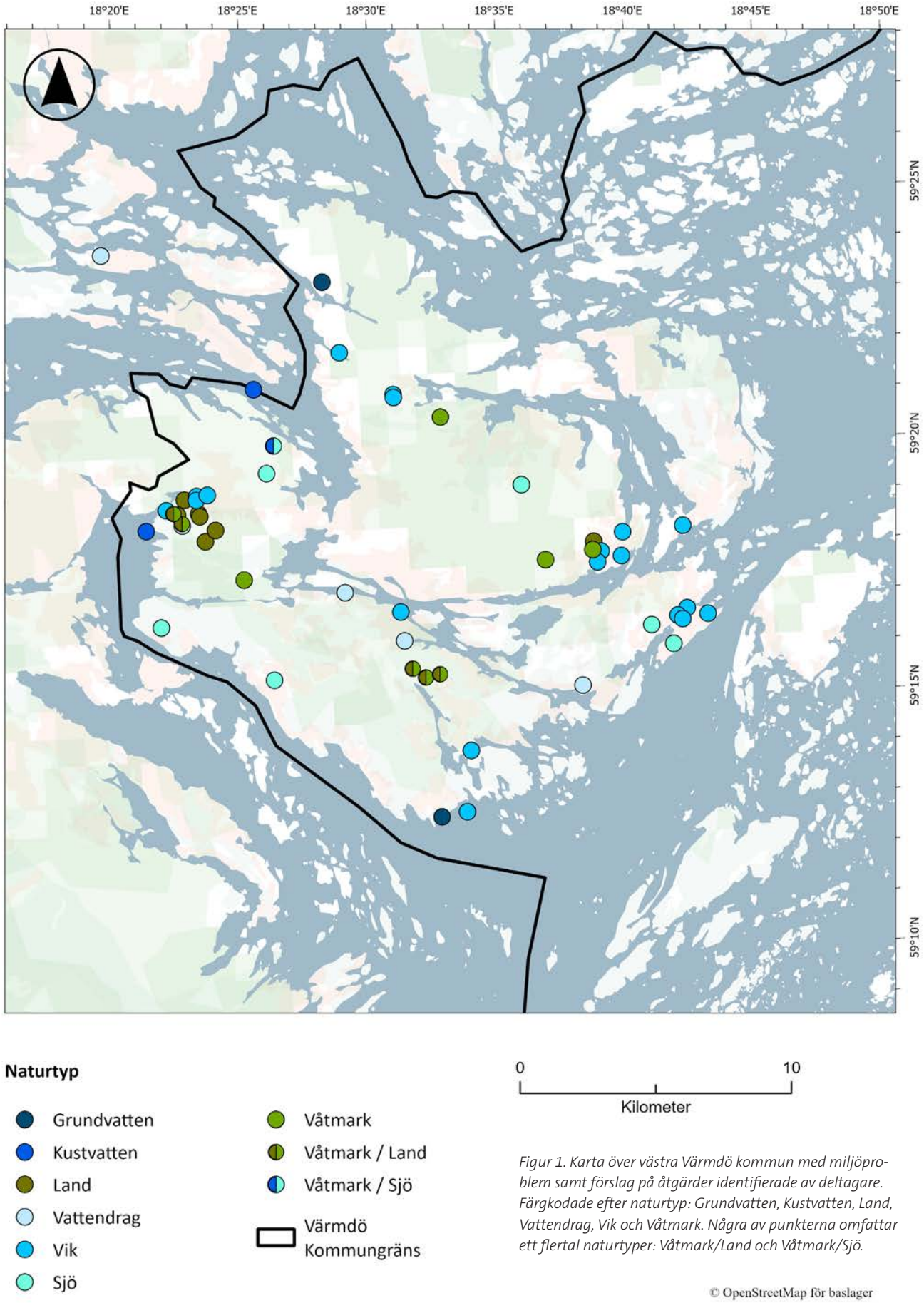

Figur 1. Karta över västra Värmdö kommun med miljöproblem samt förslag på åtgärder identifierade av deltagare. Färgkodade efter naturtyp: Grundvatten, Kustvatten, Land, Vattendrag, Vik och Våtmark. Några av punkterna omfattar ett flertal naturtyper: Våtmark/Land och Våtmark/Sjö.

flera platser, ofta i kombination med försämrade lekförhållanden för fisk och minskad biologisk mångfald. Oro uttrycktes även för uttorkade vattendrag och våtmarker, vilket också påverkar både ekologiska processer och artutbredning. En deltagare lyfte översvämningsproblematik till följd av ny bebyggelse och otillräcklig dagvattenhantering. Ett fåtal beskrev en oro för framtida grundvattentillgång och inträngning av saltvatten i kustnära områden.

Olika former av habitatförstörelse togs upp på ett antal platser, oftast kopplat till markanvändning: kalavverkning nära Aspviks träsk, ökade militära övningar vid Stenslätten samt körskador i skogen vid Tjustvik. Dessa aktiviteter upplevdes stå i konflikt med bevarandeintressen och riskerade att påverka både rekreationsområden och grundvattentillgång. Ett problem som nämndes färre gånger var erosion i kustmiljöer, kopplat till fartygstrafik.

Utöver identifierade miljöproblem nämndes problem eller osäkerhet när det gäller finansieringsansvar för miljöåtgärder. Bland annat uttrycktes kritik mot att en lokal vägsamfällighet ålagts att bekosta byggnationen av grodtunnlar vid Aspviks träsk, samt osäkerhet kring vem som bör bära kostnaden för en framtida sanering av Farstaviken.

För två av platserna saknas kunskap om eventuella miljöproblem och för fem platser angavs inga specifika problem.

Föreslagna åtgärder

Förslagen omfattade både praktiska restaureringsinsatser och kunskapsinsamling. Restaurering av våtmarker och anläggning av nya vattenytor nämndes återkommande, ibland i kombination med betesdjur för att hålla marker öppna. Även vassröjning, rensning i vikar och muddring föreslogs för att förbättra vattenflöden och minska övergödning. Fosfordammar och lokala dagvattenlösningar, exempelvis oljeavskiljare och breddade diken, pekades ut som viktiga för att minska belastningen från utsläppskällor.

Foto: Linda Kumblad

Foto: Linda Kumblad

Anläggande av en gäddvåtmark gynnar rovfiskar som gädda. Här bilder från anläggandet och den färdiga gäddvåtmarken vid Björnöfjärden, Ingarö. Den skapades inom projektet Levande kust (BalticSea2020).

När det gäller arter föreslogs att återställa fria vandringsvägar för fisk och skapa lekområden genom småskaliga gäddfabriker eller stenrev som bromsar svall. Även fiskutsättningar, risvasar och återintroduktion av flodkräftor föreslogs.

För att hantera föroreningar nämndes sanering av bottensediment, isolering av förorenade bottnar och stopp för utsläpp. Flera pekade på behovet av förbättrade reningsverk och reviderade vattendomar för att säkra långsiktiga vattennivåer. Andra förslag gällde skogs- och strandvård, exempelvis att lägga igen hjulspår, samla ris eller återställa hagmarker.

För sju platser föreslogs undersökningar och utredningar av problem och möjliga åtgärder och för en vik föreslogs upprättande av en vattenvårdsplan som listar behov, problem och åtgärder.

Vad behövs för att komma vidare?

Svaren på frågorna om vad som behövs för att genomföra de föreslagna åtgärderna visade att det skiljer mellan platser men att det också finns saker som efterfrågas återkommande. Det som lyftes för allra flest platser var behov av ekonomiskt stöd för planering och/eller genomförande av åtgärder, det lyftes som avgörande för 17 av de föreslagna platserna. Flera uttryckte att större insatser som muddring, sanering eller våtmarksanläggning kan innebära stora kostnader som är svåra att ta för enskilda aktörer. För flera platser fanns idéer om att söka stöd via exempelvis LOVA eller LONA. För några platser lyftes även behov av tillstånd

för åtgärder, från fastighetsägare och/eller ansvariga myndigheter.

Även kunskap sågs som en nyckel för att komma vidare i många fall. Det gällde inte minst för många platser där deltagarna identifierat ett miljöproblem men inte var säkra på vad som är en lämplig åtgärd för att åtgärda det. Flera aktörer som var med under workshopen, bland annat föreningar, önskade kunskapsstöd och rådgivning för planering av åtgärder, både om vilka åtgärder som är lämpliga, vad som är tillåtet, vilka tillstånd som behövs och vilka möjligheter som finns för att söka ekonomiskt stöd. Det fanns även efterfrågan på hjälp med projektering och på goda exempel från andra som genomfört åtgärder. För några projekt lyftes behov av provtagningar och andra undersökningar, exempelvis inventeringar av hydrologi, arter och tidigare påverkan.

Den tredje saken som ofta lyftes som avgörande för att komma vidare var samarbete eller samverkan mellan olika aktörer. Vilka som behöver samarbeta skiljde sig mellan platser, antingen olika myndigheter (kommun och länsstyrelse), kommunen och privata aktörer eller (det allra vanligaste) fastighetsägare och kommunen eller andra aktörer. Det här avspeglas också av att deltagarna ofta identifierade att flera olika aktörer behöver vara delaktiga för att planera och genomföra åtgärden. I många fall identifierades Värmdö kommun som en mycket viktig aktör som behöver delta, antingen genom politiska beslut eller genom planering, rådgivning och att ge tillstånd till åtgärder. Men även fastighetsägare pekades ut som en viktig grupp för många åtgärder. Länsstyrelsen lyftes i flera fall som en viktig aktör, ofta kopplat till möjligheten att söka stöd för åtgärder men även för planering och tillstånd. Slutligen betonades vikten av lokalt engagemang. Kyrkan, skolor, idrotts- och fiskevårdsföreningar samt företag nämndes som potentiella samarbetspartners.

Efter 200 år har Gillbergs kärr i Björnö naturreservat återuppstått. I början av 1800-talet torrlades kärret av torparen Carl Gillberg med familj för att bli åkermark. När jordbruket lades ner planterades marken med gran. 1981 fick Skärgårdsstiftelsen köpa området för en symbolisk summa och ett naturreservat inrättades. Efter ett kraftigt angrepp av granbarkborre som dödade träden beslutade Skärgårdsstiftelsen i samverkan med Länsstyrelsen och WWF år 2021 att restaurera och återväta kärret. Cirkeln var sluten och kärret hade återuppstått.

Resultat del 2: Enkät och intervjuer

Resultaten bygger på intervjuer med deltagare samt arrangörer från Värmdö kommun och Länsstyrelsen i Stockholm. De intervjuade arrangörerna var representanter från kommunen och länsstyrelsen som medverkade i planeringen och genomförandet av workshopen, inte de forskare som deltog i projektet. Därtill besvarade 20 av 27 deltagare en enkät med både öppna frågor och flervalsfrågor på en femgradig skala. Svaren från flervalsfrågorna redovisas löpande inom parentes. Resultaten presenteras uppdelade i fyra delar: planeringsprocessen, genomförandet av workshopen, effekter och resultat samt framtida behov och uppföljning. Summering av resultaten redovisas nedan i tabell 2.

Tabell 2. Sammanställning av tankar kring Värmdö vattenvårds workshop, baserat på intervjuer med arrangörer (n = 3) och deltagare (n = 7) samt enkätsvar (n=20). Tabellen visar hur upplevelser och lärdomar skiljer sig åt mellan arrangörs- och deltagarperspektiv och struktureras efter de huvudteman som analyseras i resultatdelen.

Tema	Data från	Det fungerade väl	Utvecklingsområden
Planeringsprocessen	Arrangörer	Meningsfull och lärorik process; brett engagemang bland arrangörsgruppen	Otydligt syfte och roller (särskilt forskarnas roll); oklar målgrupp; begränsad spridning av inbjudningar
Genomförandet	Deltagare	Proffsigt arrangemang; inspirerande presentationer; god respekt och möjlighet att komma till tals; närvaro av myndigheter; mötet upplevdes som meningsfullt	Gruppindelning kunde varit mer tematiskt inriktad; tidsbrist mot slutet; behov av tydligare information i förväg; önskan om återkoppling och möjlighet till bordbyte
	Arrangörer	Stort engagemang och hög kunskapsnivå hos deltagarna; livliga diskussioner; högre närvaro än förväntat	Osäkerhet kring hur materialet skulle struktureras; outnyttjade hjälpmedel (till exempel kommunens kartverktyg); svag koppling till arbetet med ekosystembaserad havsförvaltning
Effekter och resultat	Deltagare	Nya kontakter etablerades; idéer om åtgärder och konkreta initiativ; nätverkande mellan lokala aktörer och myndigheter	Otydliga kontaktvägar för fortsatt stöd; oro för att idéer inte tas vidare; behov av rådgivning och praktiskt stöd
	Arrangörer	Metoden fungerade väl för att samla in lokal kunskap; flera deltagare har tagit kontakt för att följa upp frågor och diskutera möjliga åtgärder; positiv bieffekt i form av utökat arrangörsnätverk	Behov av tydligare strategi för återkoppling; oklart hur insamlat material ska tas vidare
Framtida behov och uppföljning	Deltagare	Starkt engagemang bland flera; vilja att fortsätta via samfälligheter och föreningar	Brist på tydliga kontaktvägar; behov av lättillgänglig rådgivning; risk för individberoende (eldsjälar) efterfrågan på kontinuerlig kunskapsdelning
	Arrangörer	Workshopen sågs som en viktig startpunkt; medvetenhet om olika förutsättningar bland samfälligheter	Återkoppling upplevdes som sen; strukturella hinder i samfälligheters stadgar; idé om tematiska möten (till exempel våtmarker, dagvatten)

Planeringsprocessen

Arrangörer

Planeringen och genomförandet av workshopen upplevdes av arrangörerna som generellt meningsfull, smidig och lärorik, med god samverkan mellan berörda parter. Samtidigt framkom att syftet kunde ha klargjorts bättre, särskilt för dem som var mindre delaktiga i förberedelserna. En arrangör beskrev att forskarnas roll och vilken typ av analys de skulle göra upplevdes som otydlig och att uppgifter som framtagning av kartor och annan logistik inte var klarlagda från början. Även målgruppen för mötet hade initialt varit oklar och det gick snabbt från idé till genomförande utan att gruppen helt hunnit kalibrera sina förväntningar. Arrangörerna framhävde dock att detta var ett pilotprojekt och att huvudsaken var att samla folk i ett rum för att diskutera miljövård.

Kommunikationsinsatserna inför mötet sågs även de som ett utvecklingsområde. Arrangörer noterade att informationen framför allt spreds via kommunens kanaler (Facebook och direktutskick till föreningar) och att fler deltagare sannolikt hade kunnat nås om flera sociala medier och andra lokala forum hade använts. Vissa menade också att inbjudningarna kunde ha riktats tydligare mot redan engagerade aktörer, för att på så sätt bredda underlaget för diskussioner och få fram nya typer av åtgärdsförslag.

Genomförande av workshop

Deltagare

En övervägande majoritet av deltagarna upplevde workshopen som meningsfull och väl genomförd, vilket bekräftas av enkätsvaren. Tidpunkten (onsdag kväll kl. 18-20) fungerade för de flesta (medelvärde 4,8 av 5) och tillgängligheten till möteslokalen bedömdes som god (4,6). Deltagarna upplevde i hög utsträckning att de hade möjlighet att uttrycka sina synpunkter (4,6), att de blev bemötta med respekt (4,8) och att deras röster togs på allvar (4,5). I intervjuerna beskrevs mötet som inspirerande, strukturerat och professionellt arrangerat. Presentationerna från inbjudna experter framhölls som både informativa och engagerande, och uppskattades för att ge en tydlig bild av pågående vattenvårdsarbete. Upplevelsen av presentationerna varierade. En del tyckte nivån var lagom, medan andra ansåg att de var för översiktliga. Kombinationen av sakkunskap och lokal erfarenhet upplevdes dock som värdefull, och många lyfte närvaron av kommunala tjänstepersoner som en viktig signal om att kommunen ville lyssna in lokala perspektiv.

Samtidigt framkom kritik kring upplägget. Vissa deltagare efterlyste tydligare information om syfte, struktur och deltagarsammansättning redan innan mötet. Gruppindelningen upplevdes av ett fåtal som mindre funktionell då den baserades på geografi snarare än på tematiska frågor, vilket enligt dessa tillfrågade begränsade samtalens relevans. Några menade att möjligheten att byta bord hade kunnat ge ett bredare erfarenhetsutbyte. Tidsbristen mot slutet av mötet var ett återkommande tema; flera upplevde att diskussionerna blev för korta och att viktiga frågor inte hann utvecklas. Många betonade också vikten av återkoppling. De uttryckte oro för att förslag och idéer inte skulle tas vidare, och efterfrågade tydliga kontaktvägar för fortsatt dialog. Tidigare erfarenheter av processer som runnit ut i sanden gjorde behovet av konkret återrapportering särskilt påtagligt.

Förslag lades fram om temakvällar där enskilda frågor, som våtmarksrestaurering eller dagvattenhantering, kunde fördjupas, och att sådana

Foto: Linda Kumblad

En fosfordamm med kalkfilter som har anlagts vid Björnöfjärden, Ingarö. Den byggdes inom projektet Levande kust (BalticSea2020).

träffar gärna kunde hållas på olika platser i kommunen för att underlätta deltagande för dem med lång restid till Gustavsberg.

Arrangörer

Arrangörerna noterade ett starkt engagemang bland deltagarna, vilket sågs som ett uttryck för ett starkt behov av att diskutera vattenmiljöfrågor i kommunen. Närvaron var högre än väntat, och diskussionerna vid borden beskrevs som livliga och fokuserade, även om de krävde aktiv facilitering för att balansera öppen dialog med tematiskt fokus. Deltagarnas höga kunskapsnivå och engagemang framhölls som en styrka och över lag var arrangörerna nöjda med såväl genomförande som utfall.

Trots allt fanns det utrymme för förbättring, exempelvis gällande bordsindelningen. Vissa tyckte att den fungerade bra, medan andra föreslog ett förmöte för att kunna anpassa grupperna efter deltagarlistan. Det lyftes också att vissa deltagare föredrog att lämna inspel direkt till relevanta aktörer snarare än att delta i diskussioner, och att dessa deltagare borde ha fått chansen att göra detta. En svaghet som identifierades var att kopplingen till det övergripande arbetet med ekosystembaserad havsförvaltning inte tydliggjordes. Det valdes bort för att undvika förvirring, men arrangörerna menade i efterhand att en sådan koppling snarare hade stärkt förståelsen. Viss osäkerhet fanns även kring hur insamlat material skulle struktureras och analyseras, en arrangör var nöjd med allt förutom själva slutklämmen och frågade sig själv hur materialet bäst bör tas om hand om. Kopplingen mellan formulärsvar och kartunderlag upplevdes som otydlig, och planerade hjälpmedel, som kommunens egen åtgärdskarta, kom inte till användning trots att det diskuterats innan.

Effekter och resultat

Deltagare

Enligt enkät- och intervjusvaren bidrog workshopen till ökad kunskap och insikt bland deltagarna, särskilt i frågor som rör ekologiska samband, lokala miljöutmaningar och möjliga åtgärder. Majoriteten uppgav i enkäten att de i stor eller mycket stor utsträckning fått ny kunskap om åtgärdsbehov och lösningar (medelvärde 4,1), samt en ökad förståelse för miljöproblem i kommunen (3,8). Sambanden mellan rovfisk, övergödning och livsmiljöer framhölls som särskilt intressanta. Presentationerna gav enligt flera deltagare en ökad förståelse för hur olika ekologiska komponenter hänger samman, och hur även små lokala åtgärder kan bidra till större systemeffekter. Konkreta exempel från både Värmdö och andra delar av länet väckte engagemang och inspirerade till fortsatt arbete.

Workshopen utgjorde en arena för nätverkande och samverkan. I enkäten angav en majoritet av deltagarna att de etablerat nya kontakter (4,1), utökat sina nätverk (4,0) och fått konkret kunskap om hur de kunde gå vidare i sitt åtgärdsarbete (3,6). Flera deltagare beskrev att de redan hade pågående initiativ, exempelvis kring dagvattenhantering, våtmarker eller gäddfabriker, och att workshopen gav värdefulla inspel, nya kontaktvägar eller idéer för att utveckla det arbetet vidare. Det framkom även att vissa deltagare tog med sig information vidare till samfälligheter eller vägföreningar. Detta tyder på att mötet fungerade både som kunskapsarena och som en plattform för samarbete mellan lokala aktörer, föreningar och myndigheter.

Arrangörer

Efter mötet lyfte arrangörerna att metoden fungerade väl för att samla in lokal kunskap och identifiera möjliga åtgärder. En arrangör betonade det

praktiska värdet av att få in många konkreta platser att arbeta vidare med, medan en annan beskrev den största vinsten som att processen satte i gång ett arbete och lade en grund för framtida samverkan.

Ett konkret resultat som framhölls var att flera samfälligheter redan hade hört av sig efter mötet med tydliga idéer om åtgärder. Det har lett till en fortsatt dialog, där länsstyrelsen och kommunen bidragit med kunskap och utlåtanden om föreslagna åtgärder. I ett fall har dialogen lett till att Värmdö kommun tillsammans med länsstyrelsen och andra aktörer kommer att söka LOVA-medel för att planera och genomföra åtgärder i ett utpekat område.

Även de mer informella effekterna framhölls som viktiga. Det inofficiella arrangörsnätverket, bestående av forskare, Värmdö kommun, och länsstyrelsen, som bildades i samband med planeringen och genomförandet, sågs som en positiv bieffekt som inte borde underskattas.

Foto: Brun72/Mostphotos

Framtida behov och uppföljning

Deltagare

Under intervjuerna identifierades flera hinder för långsiktigt engagemang. Deltagare efterfrågade tydligare stöd från kommunen i form av samordning, teknisk rådgivning och lättillgänglig information. Några uttryckte att det saknas tydliga kontaktvägar för att få hjälp i nästa steg, vilket riskerar att bromsa initiativkraften. Flera betonade att de i första hand vill bidra via samfälligheter eller föreningar, vilket understryker behovet av samverkansformer som bygger på redan existerande lokala organisationer och nätverk. Ett konkret önskemål var att skapa enklare kommunikationsvägar, till exempel en digital plattform eller chatt där samfälligheter och privatpersoner kan ställa frågor direkt till kommun, länsstyrelse eller forskare. Detta skulle kunna underlätta bedömningar av vilka åtgärder som är rimliga att driva lokalt och vilka som kräver bredare stöd.

Många pekade också på risken att engagemanget blir alltför individberoende. Föreningar är ofta beroende av enskilda eldsjälar, och om dessa flyttar eller tappar ork riskerar hela processen att stanna upp. Därför efterfrågades mer kommunalt stöd i genomförandet, exempelvis tjänster eller resurser som kan avlasta lokala föreningar i det praktiska arbetet. Ett antal deltagare beskrev samtidigt ett starkt personligt engagemang, men också att detta ibland upplevs som övermäktigt. Byråkrati kring bidragsansökningar, komplexa frågor om markägande och krav på långsiktig skötsel gör att många efterfrågar både rådgivning och mer praktiskt stöd, gärna i form av konsulter eller experter som kan hjälpa föreningar ta fram exempelvis vattenvårdsplaner.

Även kunskap och inspiration framhölls som centralt för att underlätta fortsatt engagemang. Deltagare efterlyste föreläsningar och riktad rådgivning om frågor som rör biologisk mångfald, invasiva arter och naturvård i anslutning till vägar och vattenmiljöer. Andra framhöll vikten av att kommunen regelbundet bjuder in till träffar med ny information och kunskap, då de flesta markområden ägs av samfälligheter snarare än av kommunen.

Sammanfattningsvis pekar deltagarnas svar på att framtida engagemang kan stärkas genom en kombination av bättre återkoppling, lättillgänglig rådgivning, praktiskt stöd för genomförande samt en kontinuerlig kunskapsdelning som når ut brett i kommunen.

Arrangörer

Även om viss återkoppling skickats ut efter mötet upplevdes den som för sen, och flera menade att det krävs en mer genomtänkt strategi för hur resultaten ska återföras till deltagarna och integreras i det fortsatta åtgärdsarbetet. Detta sågs som avgörande för att behålla det engagemang som skapades under kvällen och för att bygga långsiktiga strukturer för samverkan. En arrangör lyfte särskilt behovet av att redan inför kommande möten klargöra vem som ansvarar för att ta hand om de projektidéer som väcks. Erfarenheten var att markägare ofta behöver stöd i ett tidigt skede för att komma vidare, och att bristande kapacitet riskerar att göra att lovande initiativ inte tas om hand. I sammanhanget framhölls att förutsättningarna förbättras i takt med att fler kommuner har utpekade åtgärdssamordnare och att länsstyrelsen finansierat aktörer som Sportfiskarna och Initiativ Utö för att kunna stötta lokalt åtgärdsarbete.

Vidare pekade arrangörerna på värdet av att göra vissa framtida möten tematiskt eller geografiskt inriktade, till exempel genom besök i konkreta exempelområden för att diskutera platsspecifika lösningar. Ett sådant upplägg ansågs kunna ge både ökad inspiration och mer praktiskt användbar kunskap.

I diskussionerna framkom även strukturella utmaningar för samfälligheter kopplade till deras stadgar och uppdrag. Vägföreningar kan till exempel förvalta grönytor, men medlemmarna betalar enbart för vägunderhåll och föreningen har därför begränsade möjligheter att finansiera naturvårdsinsatser. Detta skapar svårigheter att genomföra åtgärder, även om bidrag finns att söka. Samtidigt varierar förutsättningarna mellan olika föreningar; vissa har medlemmar som regelbundet lägger ned tid på skötsel, exempelvis genom slåtter av våtmarker, medan andra saknar både tid och kunskap för långsiktig förvaltning. Arrangörerna betonade därför vikten av att tydliggöra vilka projekt som kräver fortsatt skötsel så att föreningarna kan fatta välgrundade beslut om sitt engagemang.

Vassklippning vid Björnöfjärden, Ingarö, inom projektet Levande kust (BalticSea2020).

Avslutande reflektioner och fortsatt arbete

Hållbara lösningar inom vattenförvaltning förutsätter dialog och delaktighet, där kommuner och andra offentliga aktörer aktivt behöver stödja lokala krafter snarare än att enbart agera på egen hand (SOU 2020:4). Detta inkluderar att etablera arenor för samverkan där föreningar, intressegrupper och markägare kan mötas och formulera gemensamma mål. Samtidigt lyfts behovet av strukturerat stöd från kommuner och länsstyrelser för att möjliggöra ett mer intressentdrivet åtgärdsarbete, eller samverkan där intressenter är delaktiga i planering och genomförande (Prutzer et al., 2025). Detta synsätt återfinns även i nationella och internationella ramverk såsom Sveriges miljömål, Agenda 2030 och konventionen om biologisk mångfald, där lokalsamhällens roll i att formulera, prioritera och genomföra åtgärder betonas som central för långsiktig hållbarhet (CBD, 2022; United Nations, 2015; Naturvårdsverket, 2025; Havs- och vattenmyndigheten, 2025).

Foto: User_64010/Mostphotos

Mot denna bakgrund visar pilotprojektet i Värmdö hur inkluderande metoder kan bidra till att skapa bättre förutsättningar för lokalt åtgärdsarbete och samtidigt stärka arbetet med ekosystembaserad havsförvaltning. Pilotförsöket visar att lokala aktörer kan bidra med värdefull kunskap om behov och utmaningar i kust- och skärgårdsmiljöer. Genom deltagarnas erfarenheter och förslag identifierades både specifika miljöproblem och möjliga åtgärder, vilket resulterade i ett underlag med bred geografisk täckning och konkret innehåll. Sådan kunskap kan förhoppningsvis stödja kommunens arbete med att utveckla mer träffsäkra åtgärdsstrategier och samtidigt belysa hur lokala initiativ kan stärkas genom kommunala processer. På så sätt skapas förutsättningar för ett ömsesidigt lärande, där lokala erfarenheter tas till vara och kommunala aktörer får en djupare förståelse för de praktiska villkor som präglar förvaltningen av kust- och havsmiljöer samtidigt som lokala aktörer får med sig ny kunskap, inspiration och idéer för lokalt åtgärdsarbete.

Erfarenheterna från workshopen visar samtidigt att uppföljning är avgörande för att upprätthålla förtroende och engagemang. Flera deltagare efterfrågade återkoppling, både om hur deras inspel används och om vilka möjligheter som finns till fortsatt medverkan. Aspekter som återkoppling, tydliga kontaktvägar och möjligheter till fördjupad dialog framträder som lika viktiga som själva åtgärdsförslagen. Det pekar på att metoder som deltagande kartläggning inte enbart bör ses som verktyg för datainsamling, utan som processer som kräver strukturer för dialog, gemensam prioritering och långsiktig förankring.

En ytterligare aspekt rör processuell rättvisa (eng. procedural justice) som berör huruvida en process upplevs som rättvist utformad. Även om det i detta fall inte framkom tydliga konflikter eller maktobalanser, kan frågor om representation, urval och deltagarnas faktiska inflytande vara avgörande för hur processen uppfattas och hur dess resultat tas emot (Tyler, 2003). Att vara transparent med vilka som deltar och hur deras bidrag tas till vara är därför en central del i att stärka metodens legitimitet.

Denna studie indikerar också att lokalt åtgärdsarbete kan gynnas av ett mer strukturerat stöd från kommun och länsstyrelse. Många markägare, föreningar och organisationer uttrycker intresse för att bidra, men saknar ofta de verktyg, samverkansformer och finansieringsmöjligheter som behövs. Detta gäller även när det kommer till att etablera stöd och acceptans för statliga och kommunala miljöinsatser, särskilt där dessa

riskerar att krocka med lokala, sociala eller ekonomiska värden. Erfarenheter från studier av deltagandeprocesser i USA visar att framgångsrika processer förutsätter både tillräcklig finansiering och ett etablerat ramverk för att organisera medborgarengagemang, samt en genuin förankring i principen om delaktighet snarare än enbart formellt deltagande (Wagenet & Pfeffer, 2007). Ett nästa steg skulle därför kunna vara att, i samverkan med deltagarna, ta fram ett åtgärdsunderlag i form av en karta och åtgärdslista, som därefter kan vidareutvecklas i dialog med berörda aktörer. Här finns även möjlighet att koppla resultaten till befintliga system, såsom Värmdö kommuns åtgärdskarta och länsstyrelsens regionala databas. Det skulle öka synligheten och skapa en tydligare koppling till befintliga förvaltningsprocesser, men ställer också krav på att säkerställa att de lokala prioriteringarna inte förlorar sin förankring.

Tidigare kritik av deltagande-GIS pekar på att trots forskares goda intentioner saknas ofta en kritisk reflektion kring själva processen. Laituri et al. (2023) visar hur fokus lätt hamnar på att omvandla lokala berättelser till forskningsbara kartobjekt, snarare än på processens konsekvenser för deltagarna och de problem som de vill lösa. Deltagare är ofta endast delaktiga under datainsamlingen, men inte i den efterföljande tolkningen och analysen. I denna studie har steget att samla in och diskutera lokala problem och åtgärder bidragit till ett bredare engagemang, men kritiken påminner om att processen riskerar att tappa i legitimitet om återkoppling och fortsatt involvering uteblir. Att undvika att framtida övningar i deltagande-GIS reduceras till ett ensidigt kunskapsuttag blir därför en central utmaning för kommande arbete.

Kommunen har laddat upp GIS-datan i sin interaktiva åtgärdskarta, där åtgärderna kategoriseras efter problemtyp. Detta utgör ett underlag för både pågående och framtida åtgärdsarbeten i kommunen och säkerställer att datan är tillgänglig för allmänheten. Medan Värmdö tar vara på GIS-data från workshopen så kommer de övergripande erfarenheterna från workshopen att användas i den fortsatta utvecklingen av ekosystembaserad havsförvaltning i EBHF Stockholms skärgård. En av styrkorna med EBHF-projektet är att det samlar länsstyrelsen, kustkommunerna, Svealandskustens vattenvårdsförbund, forskare och ett antal intresseorganisationer som kan bidra på olika sätt till att stötta lokalt åtgärdsarbete med kunskap och rådgivning, ekonomiskt stöd och goda exempel från lyckade åtgärdsprojekt. Genom att ordna den här typen av lokala möten eller workshops kan projektet även inkludera lokala intressenter som är mycket viktiga för det lokala åtgärdsarbetet för en bättre havsmiljö i Stockholms skärgård.

Foto: Jurgis Mankauskas/Mostphotos

Referenser

Abelson, A., Halpern, B. S., Reed, D. C., Orth, R. J., Kendrick, G. A., Beck, M. W., Belmaker, J., Krause, G., Edgar, G. J., Airoldi, L., Brokovich, E., France, R., Shashar, N., de Blaeij, A., Stambler, N., Salameh, P., Shechter, M., & Nelson, P. A. (2016). Upgrading Marine Ecosystem Restoration Using Ecological-Social Concepts. BioScience, 66(2), 156–163. https://doi.org/10.1093/biosci/biv171

Bryhn, A. C., Lundström, K., Johansson, A., Ragnarsson Stabo, H., & Svedäng, H. (2017). A continuous involvement of stakeholders promotes the ecosystem approach to fisheries in the 8-fjords area on the Swedish west coast. ICES Journal of Marine Science, 74(1), 431–442. https://doi.org/10.1093/icesjms/fsw217

Convention on Biological Diversity. (2022). Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework: COP 15 Decision 15/4. United Nations. https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-15/cop-15-dec-04-en.pdf

Havs- och vattenmyndigheten. (2025). Handbok för regional ekosystembaserad havsförvaltning: Erfarenheter från tre pilotområden (Rapport 2025:03). Havs- och vattenmyndigheten. https://www.havochvatten.se/download/18.9294c371960137d3afa1630/1746605808669/ekosystembaserad-havsforvalting-handbok.pdf

Laituri, M., Luizza, M. W., Hoover, J. D., & Allegretti, A. M. (2023). Questioning the practice of participation: Critical reflections on participatory mapping as a research tool. Applied Geography, 152, 102900. https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.102900

Loch, T. K., & Riechers, M. (2021). Integrating indigenous and local knowledge in management and research on coastal ecosystems in the Global South: A literature review. Ocean & Coastal Management, 212, 105821. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2021.105821

Moore, S. A., Brown, G., Kobryn, H., & Strickland-Munro, J. (2017). Identifying conflict potential in a coastal and marine environment using participatory mapping. Journal of Environmental Management, 197, 706–718. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2016.12.026

Naturvårdsverket. (2025). Årlig uppföljning av Sveriges nationella miljömål 2025. Rapport 6968. Naturvårdsverket. https://www.naturvardsverket.se/495ea3/globalassets/om-miljoarbetet/sveriges-miljomal/arlig-uppfoljning-av-sveriges-nationella-miljomal-2025-rev-2025-04-02.pdf

Prutzer, M., Morf, A. & Ekström, E. (2025). Förvaltningsformer för ett mer intressentdrivet åtgärdsarbete för kustekosystemens återhämtning: En underlagsrapport till Havs- och vattenmyndighetens regeringsuppdrag dnr: 2025-000001. Havsmiljöinstitutet.

Senecah, S.L. The trinity of voice: The role of practical theory in planning and evaluating the effectiveness of environmental participatory processes. In Communication and Public Participation in Environmental Decision Making; Depoe, S.P., Delicath, J.W., Elsenbeer, M.-F.A., Eds.; State University of New York Press: Albany, NY, USA, 2004; pp. 13–33.

Statens offentliga utredningar (SOU). (2020). Vägar till hållbara vattentjänster. SOU 2020:4. Stockholm: Regeringskansliet.

Tedesco AM, López-Cubillos S, Chazdon R, Rhodes JR, Archibald CL, Pérez-Hämmerle KV, et al. 2023. Beyond ecology: ecosystem restoration as a process for social-ecological transformation. Trends in Ecology and Evolution 38, 643-653. https://doi.org/10.1016/j.tree.2023.02.007

Tyler, T. R. (2003). Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. Crime and Justice, 30, 283–357. https://doi.org/10.1086/652233

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf

Värmdö kommun. (2014). Samlad bedömning av markföroreningar i centrala Gustavsberg (Rapportnummer: 10). https://www.varmdo.se/download/18.2819ed-29162193bf8f2c4471/1521546627378/10.%20Samlad%20bed%C3%B6mning,%20markf%C3%B6roreningar%20centrala%20Gustavsberg.pdf

Wagenet, L. P., & Pfeffer, M. J. (2007). Organizing Citizen Engagement for Democratic Environmental Planning. Society & Natural Resources, 20(9), 801–813. https://doi.org/10.1080/08941920701216578

Wescon Miljö & Säkerhet AB. (2024). Ansvarsutredning Farstaviken: Miljörättslig bedömning av ansvarsförhållanden för föroreningar i Farstaviken, Länsstyrelsen (Rapportnummer: 2401-04). Beställd av Värmdö kommun. https://static1.squarespace.com/static/592c525fe3df282718f63597/t/6617b4b066d1096908d77937/1712829625389/Ansvarsutredning+Farstaviken+Wescon+comp.pdf

Westerberg, C., Gilek, M., Tafon, R., & Dawson, L. (2025). Governance challenges and opportunities for multifunctional marine and coastal landscapes: A comparative case study of Nämdö national park and Nämdö biosphere reserve in Sweden. Ocean & Coastal Management, 269, 107787. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2025.107787

Bilaga 1: Frågeformulär

Workshopdel	Tema	Frågor
Del 1: Identifiera platser och möjliga åtgärdstyper	Vad är problemet?	• Vilka förändringar har du sett i din närmiljö? • Vad tror du är orsaken till dessa förändringar? Saknas det kunskap? • Vilka effekter har detta för människor, djur och växtliv?
	Lösningar på problemet och förslag på åtgärder	• Vilka åtgärder tror du kan lösa eller förbättra situationen? • Finns det redan någon som jobbar med detta (kommunen, markägare, organisationer)? • Saknas det kunskap för att genomföra åtgärden? I så fall, vilken?
Del 2: Hur kommer vi vidare?	Vad behövs för att komma vidare?	• Vilka möjligheter finns för att påbörja arbetet (stöd, samarbete, befintliga initiativ, verktyg, metoder...)? • Vilka hinder/risker finns (ekonomi, regler, samverkan, teknik...)?
	Aktörer, resurser och finansiering	• Vem/vilka har rådighet och beslutsmakt för att genomföra åtgärden? • Behövs det samverkan mellan markägare, kommun, länsstyrelse eller andra aktörer? • Finansieringsstöd?
	Engagemang och uppföljning	• Vi vill vara med och arbeta vidare med frågan (namn på dem som vill delta). • Planera gärna in nästa möte (tid och datum).

Bilaga 2: Intervjuguide

Tema	Frågor till processansvariga	Frågor till deltagare
1. Planering/ helhetsupplevelse	• Hur upplevde du processen att designa och förbereda workshopen? • Var det något som var särskilt utmanande eller smidigt? • Varför valdes den här metoden för att få i gång åtgärdsarbetet? • Finns det andra alternativa metoder som är intressanta?	• Vad fick dig att få upp ögon för miljöproblem och dess åtgärder? • Vad fick dig att komma till workshopen? • Hur upplevde du workshopen som helhet? • Kändes den relevant och meningsfull?
2. Genomförande	• Hur upplevde du workshopen när den väl genomfördes? • Levde workshopen upp till dina förväntningar? • Kändes upplägget fungerande i praktiken?	
3. Styrkor och svagheter	• Vad tycker du fungerade bra under workshopen? • Vad fungerade mindre bra eller kan förbättras till nästa gång?	• Vad tyckte du fungerade bra under workshopen? • Vad tyckte du fungerade mindre bra eller kunde varit annorlunda?
4. Effekter och lärdomar	• Vad tycker du att workshopen har lett till hittills? • Några konkreta resultat, initiativ, nya samarbeten eller idéer?	• Lärde du dig något nytt under workshopen? I så fall vad? • Fick du några nya idéer eller tankar kopplade till miljöåtgärder eller samverkan?
5. Deltagarperspektivet/ stöd & innehåll	• Hur ser du på urvalet av deltagarna som kom (representativitet, engagemang)? • Antal deltagare? • Mångfald (bakgrunder, roller)? • Intresse och kunskapsnivå? • Var det något du blev positivt eller negativt överraskad av?	• Fick du hjälp eller stöd med att utveckla dina idéer eller förslag under workshopen (diskussioner, material, kontaktpersoner)? • Vad tyckte du om presentationerna (bakgrundsinformation, instruktioner)? • Var de tydliga, inspirerande, för långa/ korta?
6. Framtid/fortsatt engagemang	• Är det något annat du vill lägga till som vi inte har tagit upp? • Ytterligare frågor?	• Känner du att du vill fortsätta vara engagerad i miljöåtgärdsarbetet efter workshopen? • Vad skulle behövas för att underlätta ditt fortsatta engagemang? • Är du bekväm med att dela dina uppgifter till kommunen? • Ytterligare frågor?

RAPPORTER FRÅN ÖSTERSJÖCENTRUM

RAPPORT 1/2017
Människan, näringen och havet

RAPPORT 1/2018
Historien om Östersjötorsken

REPORT 2/2018 (på engelska)
Limitations of using blue mussel farms as a nutrient reduction measure in the Baltic Sea

RAPPORT 1/2019
Miljögifter i Östersjön – en exposé

RAPPORT 1/2020
Våtmarker som fiskevårdsåtgärd vid kusten

RAPPORT 2/2020
Framtidens Östersjön – påverkan av övergödning och klimatförändringar

RAPPORT 1/2022
Förslag på pilotområde för ekosystembaserad havsförvaltning i Stockholms skärgård

RAPPORT 1/2023
Hur mår de stora djuren i Östersjön?

RAPPORT 2/2023
Konceptuella modeller av ekosystemet i Stockholms skärgård

RAPPORT 1/2024
Miljöinformation i sjökort – känsliga undervattensmiljöer i Stockholms skärgård

Åtgärdsplanering med lokalt deltagande – ett pilotprojekt i Värmdö kommun

Rapporten presenterar resultaten från ett pilotprojekt som genomfördes under våren 2025, där deltagande-GIS testades som metod för att stärka lokalt förankrat åtgärdsarbete för kust- och havsmiljöer. Syftet var dels att samla in lokal kunskap om miljöproblem och möjliga åtgärder, dels att skapa ett forum för dialog mellan kommunen, länsstyrelsen och lokala aktörer.

Rapporten är framtagen inom projektet Ekosystembaserad havsförvaltning (EBHF) Stockholms skärgård som startades av Havs- och vattenmyndigheten 2021 och som drivs av Länsstyrelsen Stockholm.

Stockholms universitets Östersjöcentrum

Vid Stockholms universitet har framgångsrik forskning och utbildning om havet bedrivits i över sex decennier. Här utförs världsledande Östersjöforskning, men även forskning i andra svenska havsområden, i tropiska hav och i polarområdena. Forskningen bidrar i sin tur till universitetets breda utbud av marina kurser och utbildningar. Östersjöcentrum har i uppdrag att stärka och synliggöra den marina verksamheten vid universitetet.

Vi är en länk mellan vetenskapen och samhället – en unik kombination av forskare, kommunikatörer och omvärldsanalytiker som arbetar med att öka kunskapen om havet och förbättra samhällets åtgärder mot olika miljöutmaningar. Vi ger vetenskapligt stöd i Östersjörelaterade beslut och gör forskningsresultat användbara för samhället. Fokus ligger på Östersjöns miljöutmaningar; minska övergödningen, nå ett hållbart fiske, minska miljögiftsbelastningen och bevara den biologiska mångfalden.